

ЛІНГВІСТИЧНА СПЕЦИФІКА НАУКОВОГО ТЕКСТУ

Стаття розглядає актуальну проблему сучасної лінгвістики – виокремлення специфічних особливостей наукового тексту, зокрема визначення неозначеної номінації та прагматичних функцій.

Ключові слова: *науковий текст, неозначена номінація, прагматична функція, компресія.*

This article observes actual problem of modern linguistic – finding specific peculiarities of scientific texts: to define facts of indefinite nomination and pragmatic functions.

Key words: *scientific text, indefinite nomination, pragmatic function, compression.*

Сучасна роль англійської мови як мови науки, техніки та освіти зумовили значний інтерес викладачів, лінгвістів та фахівців в інших галузях до її вивчення як засобу комунікації в науковій сфері. Для науковців особливо важливим є оволодіння жанрово-стильовими канонами саме письмового дискурсу, оскільки публікації (їх якість та кількість) традиційно слугують основним критерієм оцінки професійної діяльності вченого. Ні у кого не викликає сумніву той факт, що наукова розмова як особливий вид комунікації, яка відбувається в певній соціальній сфері, має свою лексико-граматичну та стилістичну специфіку. Велика вага спеціальної лексики, зворотів професійного характеру, значний відсоток готових мовних штампів та кліше, лаконічність, конкретність та економність у використанні мовних ресурсів – всі ці риси притаманні мові наукового спілкування. Комунікативна взаємодія в науковому спілкуванні – це обов'язково цілеспрямована діяльність. Чітке усвідомлення мети, правильна розробка мовленнєвих стратегій та тактик, спрямованих на її досягнення є запорукою успіху в науковій комунікації.

Наукова розмова не може здійснюватися тільки на основі енциклопедичних (знання предмета) та лінгвістичних (володіння мовним репертуаром) знань. Для того, щоб спілкування було успішним, комуніканти повинні також мати інтеркомунікативну компетенцію, яка реалізується у здібності встановлювати мовленнєвий контакт, підтримувати його, дотримуючись правил спілкування, впливати на співрозмовника для досягнення комунікативних цілей.

Онтологічними *характеристиками* наукового тексту виступають: логічність і послідовність викладу, чіткість і ясність висловлювання, стислість.

Жанровими різновидами наукового мовлення є: підручник, монографія, журнальна стаття, рецензія, реферат, анотація, стендова доповідь, довідковий матеріал, патент. Кожен із них має свою специфіку, зумовлену прагматичною спрямованістю кожного конкретного жанру та характером адресата.

Засвоєння наукової ідеї багато в чому залежить від того, якою мовою написано наукову роботу.

Незважаючи на те, що межі жанрів часто є нечіткими (стаття й доповідь = рарег), а самі жанри мають проміжні форми, майже в кожному тексті можна відзначити його жанрову доміную, виражену через певний набір мовних ознак.

Для журнальної статті, орієнтованої на вузькоспеціальну аудиторію, набір мовних ознак спрямовується на передачу наукової інформації й відображає процес формування знань, компактність мовного висловлювання, нормативність, стандартність викладу.

Побудова наукової статті відображає послідовність операцій мислення і розвивається за схемою: уведення в проблематику питання – визначення цілей і завдань дослідження – методика розв'язання визначених завдань – обговорення результатів.

Структура текстів наукового профілю, що базуються на даних і точних методах дослідження, регламентується видавництвом, тому кожен із розділів має заголовок, виділяється графічно й нумерується.

Структура наукового тексту являє собою систему одиниць різних рівнів. Одиниці найвищого рівня – складне синтаксичне ціле й абзац (об'єднання самостійних речень у більші, ніж речення або мовленнєвий відрізок).

У кожній єдності є ключове речення, що виражає основний понятійний зміст.

У методичному плані значну роль відіграє графічне виділення, робота з абзацом. У науковому тексті абзац виступає як композиційно – (сміслова) – змістова категорія, в якій головна роль належить першому абзацу. В середині абзацу (між окремими реченнями) і між абзацами за допомогою ряду слів устанавлюються зв'язки).

У ролі засобів зв'язку вживаються:

Компресія – наперед визначене й свідоме випущення необхідних членів структури речення, котре зумовлюється, з одного боку, економією місця, з іншого – диктується й закріплюється вимогами наукового стилю для певного типу наукового викладу.

Синтаксична компресія – скорочення необхідних елементів речення в усьому тексті, у результаті чого текст складається з неповних речень різних типів (особливий синтаксис 80-90% тексту – еліптичні речення).

1. Беззв'язково-предикативні речення, що складаються з підмета й предикатива.
2. Безпідметові речення (присудок + додаткова обставина).
3. Безпідметово-безприсудкові (предикативні, що починаються з іменної частини).
4. Односкладні номінативні.
5. Словосполучення по + іменник Закономірним є пропуск артиклів і прийменників. Зростає функціональне значення заголовків і підзаголовків.

Науковий текст, що містить компресію, легко підлягає виділенню у вигляді безперервної послідовності абзаців. Така форма письмової комунікації притаманна таким науковим публікаціям: довідник, стаття, спеціальний енциклопедичний словник, енциклопедична стаття. Тексти з компресією можуть зустрічатися в монографіях і спеціальних статтях. Компресія виникає в читача. Мовний контекст при цьому повинен ураховуватися на першій сходинці аналізу.

Аналіз лінгвостилістичних особливостей монографії, наукової статті, реклами показав, що лінгвостилістичні особливості тексту є варіантними реалізаціями його граматичних категорій, що входять до цієї структури.

Вважається, що єдиною функцією наукового стилю є функція інтелектуально-комунікативна, всі інші факультативні.

Науковий стиль притаманний текстам, призначеним для повідомлення точних відомостей з якоїсь спеціальної галузі й для закріплення процесу пізнання. Однією з його особливостей є використання спеціальної термінології.

Науковий текст або усно виголошена доповідь чи лекція відбивають роботу розуму й адресовані розуму, й повинні задовольняти вимоги логічної побудови й максимальної об'єктивності викладу.

Стилетворчими факторами є необхідність доступності й логічної послідовності викладу складного матеріалу, велика традиційність. Відсутність безпосереднього контакту або обмеженість контакту з адресатом мовлення (доповідь, лекція) виключає або значно обмежує використання позамовних засобів; відсутність зворотного зв'язку вимагає більшої повноти. Синтаксична структура повинна бути повною і за можливості стереотипною.

Для наукового тексту характерними є складнопідрядні речення, невелика кількість простих речень, що розгорнуті за рахунок однорідних членів речення, поділ на абзаци,

прямий порядок слів; експресивність не виключається, але вона специфічна; слово вжито або в основних прямих значеннях, або в термінологічних. Помітна перевага надається пасиву.

У дослідженні функціонального наукового стилю ступінь стислості або розгорнутості викладу зазвичай відзначається як важливий стилетворчий фактор.

Мета нашої статті – виокремити наявність фактору неозначеної номінації в науковому тексті та прагматичні функції.

У лінгвістичній літературі розглядаються питання визначення неозначеної номінації в мові наукової прози. Велика увага приділяється тому, що у навчанні мови з певною метою особливе місце займають питання наукового етикету, пов'язані насамперед із вивченням специфіки некатегоричної номінації. Однією з характерних рис мови наукової прози є категорична номінація, коли адресат вносить у мовленнєві акти констативів відтінки невпевненості, сумніву, передбачення. В основі таких висловлювань лежить категорія невизначеності, що знижує істинність висловлювання. У цьому процесі беруть участь різні засоби мови: лексичні, граматичні, лексико-граматичні. Особливого значення у зниженні категоричності набувають лексичні засоби, що містять силу невизначеності.

Лексичні одиниці можуть вказувати на неозначену кількісну ознаку субстанції. До них відносяться неозначені займенники *some, several*, кванторні слова типу *a range of* тощо, що виражають невизначену або обмежену множину: *Some linguists consider; Linguists consider*. Зниження категоричності може мати місце у вираженні множинності, якщо ця множинність має невизначений характер *It is considered that*. Уживання кванторних слів як показників некатегоричності є характерним саме для мови наукової прози, де їх функціонування звичайно не пов'язано з певними типами речень, що виражають різні точки зору на проблему в аргументуючих блоках тексту. У мові художньої прози комунікативні функції кванторних слів дещо інші *Many people went there* [1].

Неозначений характер якості чи ступеня якості субстанції також є одним із показників некатегоричності. Таке значення характерне для прикметників *some, certain*, а також для ряду неозначених займенників і прислівників *somewhat, rather, quite*, апроксиматорів типу *sort of, kind of* тощо. Оператори цього типу передбачають наявність іншої точки зору, знижують істинність висловлювання [1].

Висловлювання невизначеного характеру частотності вияву ознаки в часі властиве неозначеним прислівникам *somewhat, often*, вживання яких засновується на наявності альтернативної ситуації, протиставленій даній: узагальненість/відсутність експлікаційної ознаки в часі: вказівка на її частотність [1].

Невизначений характер мають номінації, що включають слова *may be, possibly, perhaps* які являють собою згорнуті структури модусу й прагматики, пов'язані з одиницями типу *I think, I believe, I suppose* [1].

Уявляючи ситуацію альтернативною, автор не наполягає на абсолютній істинності суджень.

Уживання лексичних одиниць, що мають силу неозначеності, знижує істинність, а отже, і категоричність висловлювання в цілому. Відхід від прямих і впевнених номінацій дає можливість автору запросити читача до обговорення викладених теорій, висловлювати свою точку зору. Уживання лексичних індикаторів як засобів зниження категоричності висловлювання, які включають різні форми реалізації принципу ввічливості в науковій комунікації, органічно пов'язано з мовою наукової прози.

Беручи до уваги вищенаведені факти, Старикова О.М. продовжила розробку цього питання, а саме дослідила проблему прагматичної функції в мові наукової прози і визначає, що у мові наукової прози взаємодія інформативної зони і зони концептуальної створює складну картину мовного оформлення суджень, покликаних переконати читача в істинності інформації, що передається. На рівні висловлювання переважаючою

прагматичною функцією є констатація, яка може модифікуватися й переходити у сферу інших комунікативних зон, кваліфікатори концептуального плану, котрі в літературній мові й її різних жанрах мають певну спрямованість, у мові наукової прози можуть набувати особливих функцій, нерідко зумовлені її жанровими особливостями *of course* – імпліцитна згода з протилежною точкою зору, *I think* – формальний етикетний інтродуктив, *really* – індикатор підтвердження [2].

Однією з характерних особливостей мови наукової прози є транспозиція і синкретизм прагматичних функцій речення. Значення директиву, наприклад, нерідко передається констатуючим оцінювальним реченням, прагматичне функція котрих зводиться до виділення інформації і спонукання адресата звернути увагу на цю інформацію. Тут мається на увазі той пласт номінації, котрий оцінює інформацію як цікаву, важливу, необхідну (*It is interesting to note*). З іншого боку, експліцитний директив *Consider* у науковій мові характеризується здатністю передавати приховані умови, а не спонукання *If we consider= We shall see what* [2].

Зміщення даних прагматичних функцій здійснюється тут на рівні тексту, в умовах дискантного розташування форм вираження умови і наслідку.

Науковому тексту притаманні особливі види інтеракціональних прагматичних функцій, що виникають за контактних зв'язків речень. До них відносяться функції, корекції, пояснення, уточнення, узагальнення, конкретизація і ряд інших. Виділяється і загальна прагматична функція наукового тексту в цілому. Це значення займає вищу позицію в ієрархії прагматичних значень і реалізується всім комплексом мовних засобів та їх співвідношень, що конституюють науковий текст [2].

Основна прагматична функція наукового тексту базується на певній моделі його організації, що включає функції: повідомлення про відомі факти, установлення невивчених фактів, констатація тези, аргументація, констатація результатів, висновків. Ці функції, тільки у своїй сукупності зумовлюють основну комунікативну спрямованість наукового тексту [2].

У зв'язку з цим під час дослідження фактора адресата в мові наукової прози виділяються два основні типи комунікативного впливу на адресата:

1. Підсилення раціональної чи емоційної оцінки суджень;
2. Безпосередній вплив на адресата.

I. Підсилення раціональної оцінки реалізується елементами, що виражають:

- а) інтерес до поданої інформації (*It is interesting that, what we are interested in is...*)
- б) необхідність звернути увагу на подану інформацію (*It is necessary to stress, to note, to point out; it should be stressed, noted*)
- в) важливість інформації (*It is important to stress, to point out*)
- г) підсилення істинності судження має місце за умови функціонування інтенсифікаторів, до семантичної структури яких входить сама “впевненість”: *I'm sure, to be sure, it is sure to be*; інтенсифікатори зі значенням “очевидності”, “природності” (*evidently, it is evident, obviously*) [2].

У цій сфері спостерігаються такі види варіювання інтенсифікаторів:

- а) позиційні,
- б) міжмодальне варіювання,
- в) внутрішньо модальне.

Підсилення емоційної оцінки висловлювання досить рідко зустрічається в мові наукової прози. Емоційна оцінка в основному виражається окличними реченнями, що відображають бажання автора звернути увагу на подану ним інформацію, котру він вважає не тільки важливою, а й часто неочікуваною.

II. Безпосередній вплив на адресата з метою привернути увагу до висловленого судження, заклику до співробітництва реалізується конструкціями, котрі конкретно спрямовані автором на активізацію уваги читача, причому особливою силою впливу відрізняються конструкції з особистим суб'єктом *It should be pointed out that...* [2].

Питальні речення звичайно вживаються у формулюванні проблеми чи мети дослідження і вже своєю формою справляють безпосередній вплив на адресата, підкреслюючи їх особливу значущість і важливість.

Спонукальні речення типу *Note, Consider, Suppose* у мові наукової прози звичайно не містять оцінювальної інформації, а лише є засобом залучення адресата до комунікативної ситуації, впливають у плані аргументації й послідовного переконування в істинності висновку через залучення адресата до низки логічних роздумів, акцентуючи таким чином увагу на їх важливості. Тому речення типу *Note, that* за силою впливу прирівнюються до *It is important*, а отже, несуть у собі імпліцитну оцінку висловлювання з точки зору його важливості [2].

Активізуючи дію на читача справляє також експресивний порядок слів у реченні (*What I am going to tell you is*) за якого відбувається відволікання виділеної інформації у фінальну позицію. Такий прийом часто справляє ефект оманного очікування, повертає увагу читача й підсилює значення факту [2].

Таким чином, специфічними характеристиками наукового тексту виступають: наявність факту неозначеної номінації та прагматичних функцій, зокрема корекції, уточнення, узагальнення, конкретизації, повідомлення про відомі факти, установлення невивчених фактів, констатації тези, аргументація, констатація результатів, висновків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Разинкина Н.М. Развитие языка английской научной литературы. – М.: Наука, 1978. – 205 с.
2. Старикова Е.Н. Прагматические функции в языке научной прозы // Стратегії навчання для спеціальних цілей: Матеріали IV міжнародної конф. – К.: КІМО, 1999. – С. 37-38.